

ANDREJ PLETERSKI

Inštitut za arheologijo
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
Novi trg 2
SI – 1000 Ljubljana
SLOVENIJA
pleterski@zrc-sazu.si

DATIRANJE ZGODNJSREDNJEVEŠKE NASELBINE LEHEN PRI
MITTERKIRCHNU V ZGORNJI AVSTRIJI KOT KONTROLA NOVE
DATACIJSKE METODE S POMOČJO REFERENČNE TABELE IN
KORELACIJSKE FORMULE USTIJ LONCEV

UDK 904:738.6 (436.2 Lehen/Mittelkirchen) "6/7"
Izvorni znanstveni rad

Avtor preizkuša na primeru zgodnj srednjeveške naselbine Lehen pri Mitterkirchnu v Zgornji Avstriji novo metodo datiranja s pomočjo referenčne tabele za vzhodne Alpe in korelacijske formule ustij loncev. Preizkus potrjuje dovolj veliko natančnost in uporabnost te metode. Naselbina Lehen je trajala od okoli 614±8 in končala okoli 715±8.

The author examines the relevance in the case of the early medieval settlement of Lehen near Mitterkirchen in Upper Austria of a new dating method based on referential table for the eastern Alps and correlation formula related to the rims of pottery vessels. This proof has confirmed the quite sufficient accuracy and efficacy of this method. The settlement of Lehen existed from ca. 614±8 to ca. 715±8 AD.

Ključne besede: nova metoda, absolutno datiranje, keramika, vzhodne Alpe, zgodnji srednji vek.

Key words: New methods, absolute dating, pottery, eastern Alps, Early Medieval Period.

Izkopavanja zgodnj srednjeveške naselbine Lehen na levem bregu Donave pri Mitterkirchnu v Zgornji Avstriji so potekala v letih 1981–1988 pod vodstvom sodelavcev (Vlasta Tovornik in Manfred Pertlwieser) Zgornjeavstrijskega deželnege muzeja (*Oberösterreichisches Landesmuseum*) iz Linza, ki hrani najdbe in dokumentacijo. V predhodnih poročilih so bili doslej objavljeni samo nekateri izbrani predmeti in nekaj naselbinskih jam (TOVORNIK 1984; 1991). Predmete je za svoje diplomsko delo na dunajski univerzi (*Institut für Ur- und Frühgeschichte, Universität Wien*) obravnaval Franz Schatz. Z Erikom Szameitom (*Institut für Ur- und Frühgeschichte, Universität Wien*) pripravljata objavo. Na tem mestu se zato omejujem zgolj na vprašanje datacije naselbine.

GRADIVO

Analiza, ki je predstavljena v nadaljevanju, temelji na podatkih, ki sem jih zbral pri osebнем ogledu predmetov v muzejskem depoju v Linzu 20. XI. 1998. Tedaj sem dobil od izkopavalke Vlaste Tovornik na voljo tudi risbe in opise še neobjavljenih naselbinskih jam. Za to in za več kot prijateljsko pomoč, se ji na tem mestu iskreno zahvaljujem. Ko se je pokazala potreba po dodatnih podatkih o predmetih, sem jih 20. in 21. XI. 2003 ponovno pregledal na domu Franza Schatza, ki je tedaj pripravljal svoje diplomsko delo. Najlepše se mu zahvaljujem za prijazen sprejem in veliko gostoljubnost.

Objavljeni načrt najdišča (TOVORNIK 1991: Abb. 1, Abb. 4) ima vrednost skice. Na njem so tudi naselbinske jame, ki nimajo opisov v dokumentaciji, ki mi je bila na voljo. Številne jame na načrtu nimajo oznak. Nekaterim neoznačenim jamam sem mogel, potem ko sem jih primerjal s terensko dokumentacijo, določiti oznake. Jame pogosto niso vrisane v merilu načrta (npr. I–V), ampak so približno enkrat prevelike. Tudi usmeritve niso vedno pravilne (npr. jama X). Kljub tem pomanjkljivostim je načrt uporaben za opazovanje povsem splošnih skupin predmetov.

Ustja izvirajo iz naselbinskih jam, tedanja površina s kulturno plastjo pa se ni ohranila. Pri spodnji analizi predpostavljam, da ohranjena ustja predstavljajo reprezentančen vzorec celote. Obstaja več izrazito strnjenih skupin jam, za katere je zelo verjetno, da pripadajo posameznim gospodarskim celotam (slika 1). Ustja iz več jam ene take »domačije« zato obravnavam kot celoto.

Inventarizirani so bolj ohranjeni predmeti, nekatere skupine predmetov, del gradiva pa nima inventarnih števil. Pri večkratnih selitvah predmetov je prišlo do nekaj posamičnih zamenjav, ki pa jih je bilo mogoče odpraviti, pri čemer sem se oprl predvsem na inventarne številke, ki sledijo številčenju naselbinskih jam.

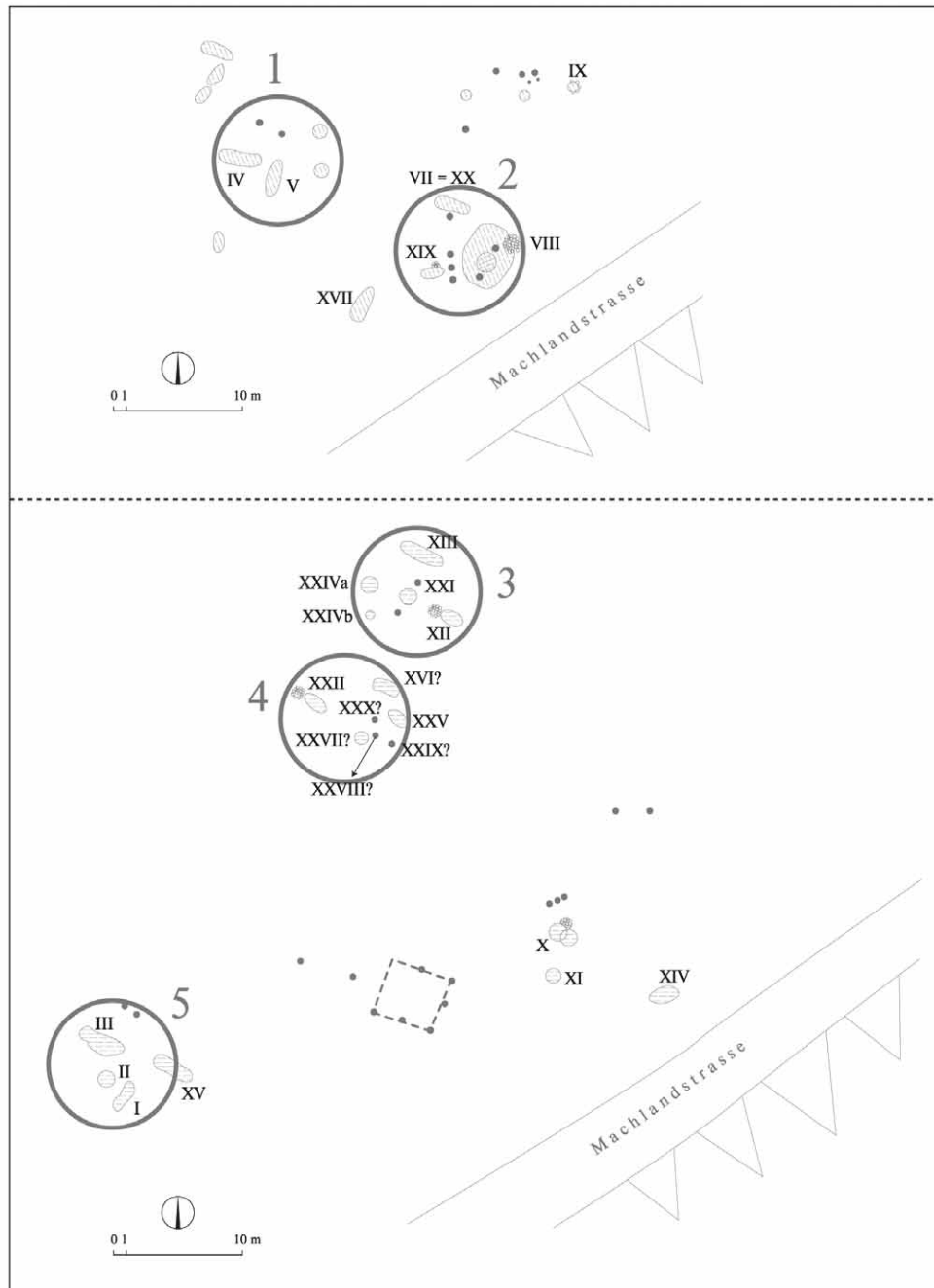
Glinaste posode so lisaste z večbravnim prelomom. Barva površine se je tudi po razbitju posod lahko še spreminjala, kar dokazujeta sestavljiva odlomka istega lonca, od katerih je den rdeč, drugi pa črn. Glina naravno vsebuje bodisi srebrno, bodisi zlato sljudo. Nedvomno pa je bila lončarski glini pogosto dodana zlata sljuda tudi kot pustilo. V nadaljevanju analiziram ustja loncev. V obravnavo sem zajel vsa, ki so bila dovolj ohranjena, da jim je bilo mogoče določiti obliko in izdelavo. Več odlomkov iste posode obravnavam kot en kos. Število ustij torej pomeni najmanjše možno število loncev na najdišču (slika 2). Tako sem vključil vsega skupaj 78 ustij, od tega je 28 ustij skupine S1, 40 ustij skupine S2 in 10 ustij skupine S3 (za klasifikacijo glej dalje).

OPIS POSTOPKA

Klasifikacijo sem opravil na način, ki se je izkazal za uporabnega pri zgodnj srednjeveški vzhodnoalpski lončenini (opis postopka in kriterijev: PLETERSKI 2010: 61–84). Ker Lehen pri Mitterkirchnu leži v neposredni bližini levega brega Donave, predpostavljam, da obstaja velika verjetnost, da razvoj lončenine tam ni bil bistveno drugačen kot na desnem bregu in zato tudi za to najdišče lahko uporabimo datacijsko formulo korelacijske analize ustij, kot jo je bilo mogoče razviti za vzhodnoalpske lonce (opis postopka: PLETERSKI 2010: 85–164).

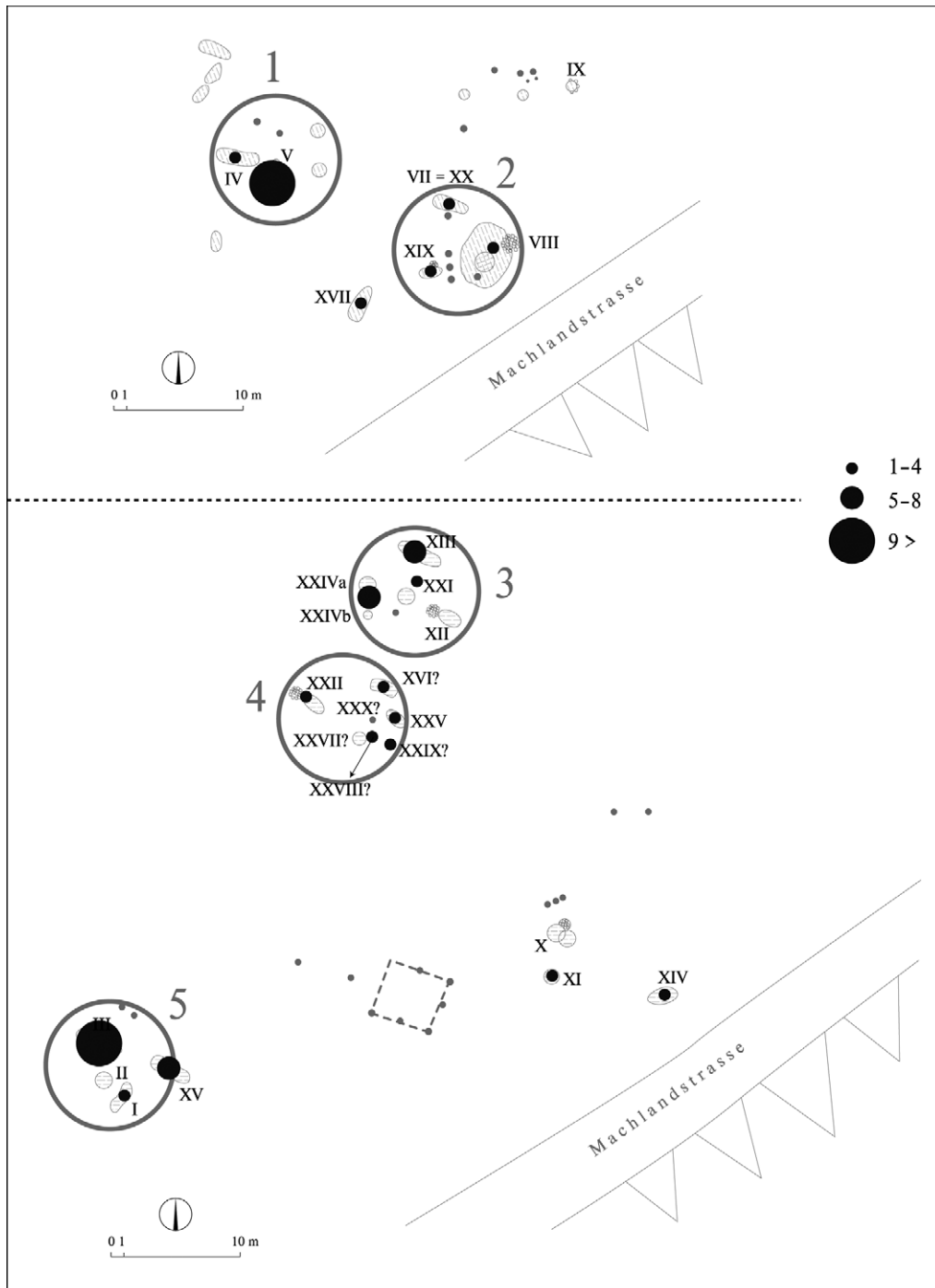
Na najdišču so samo ustja skupin S1, S2 in S3 (slike 3, 4, 5). To pomeni, da gre za začetni čas, ki ga obsega referenčna tabela vzhodnoalpskih skupin ustij (slika 6). Razmeroma zelo majhno število ustij skupine S3 (slika 7) opozarja, da je naselbina prenehala nedolgo po pojavu te skupine.

Ker za izračun frekvence nastajanja odlomkov ustij potrebujemo najmanj dva različna začetka dveh skupin, ki sta se zgodila v obdobju trajanja najdišča, sta na voljo zgolj začetka skupin S2 in S3. Tudi pri teh dveh skupinah pa moramo preveriti, ali nista morda na najdišču prisotni že od

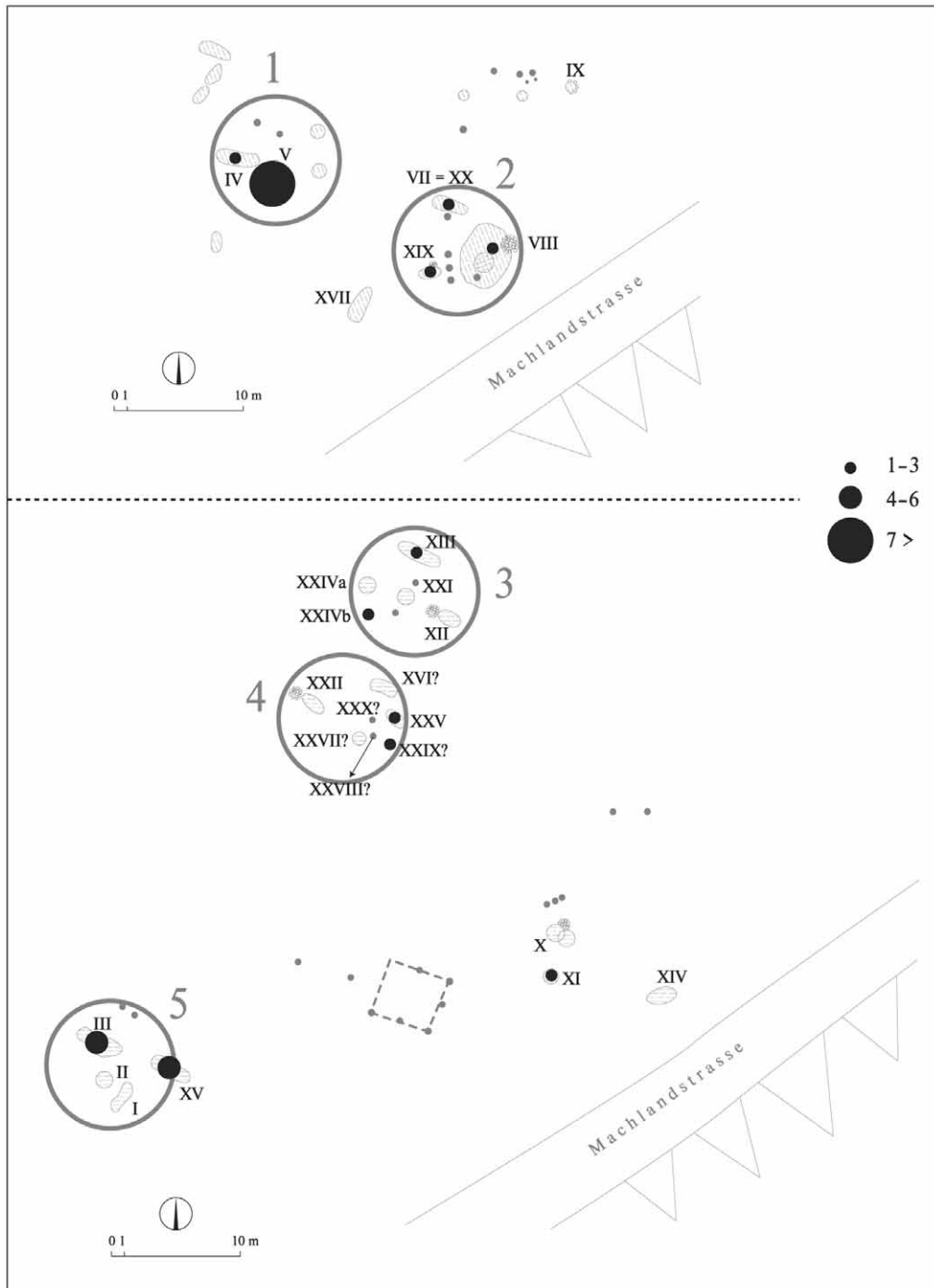
Slika 1. Lehen pri Mitterkirchnu, Zgornja Avstrija. Uporabnostni skupki naselbinskih jam – domačije. Zgoraj severovzhodni del naselbine, spodaj jugozahodni del naselbine (dopolnjeno po: TOVORNIK 1991: Abb. 1, Abb. 4).

Abb. 1. Lehen bei Mitterkirchen, Oberösterreich. Gebrauchszusammenhänge der Siedlungsgruben – Hofstätte. Oben nordöstlicher Teil der Siedlung, unten südwestlicher Teil der Siedlung (ergänzt nach: TOVORNIK 1991: Abb. 1, Abb. 4).

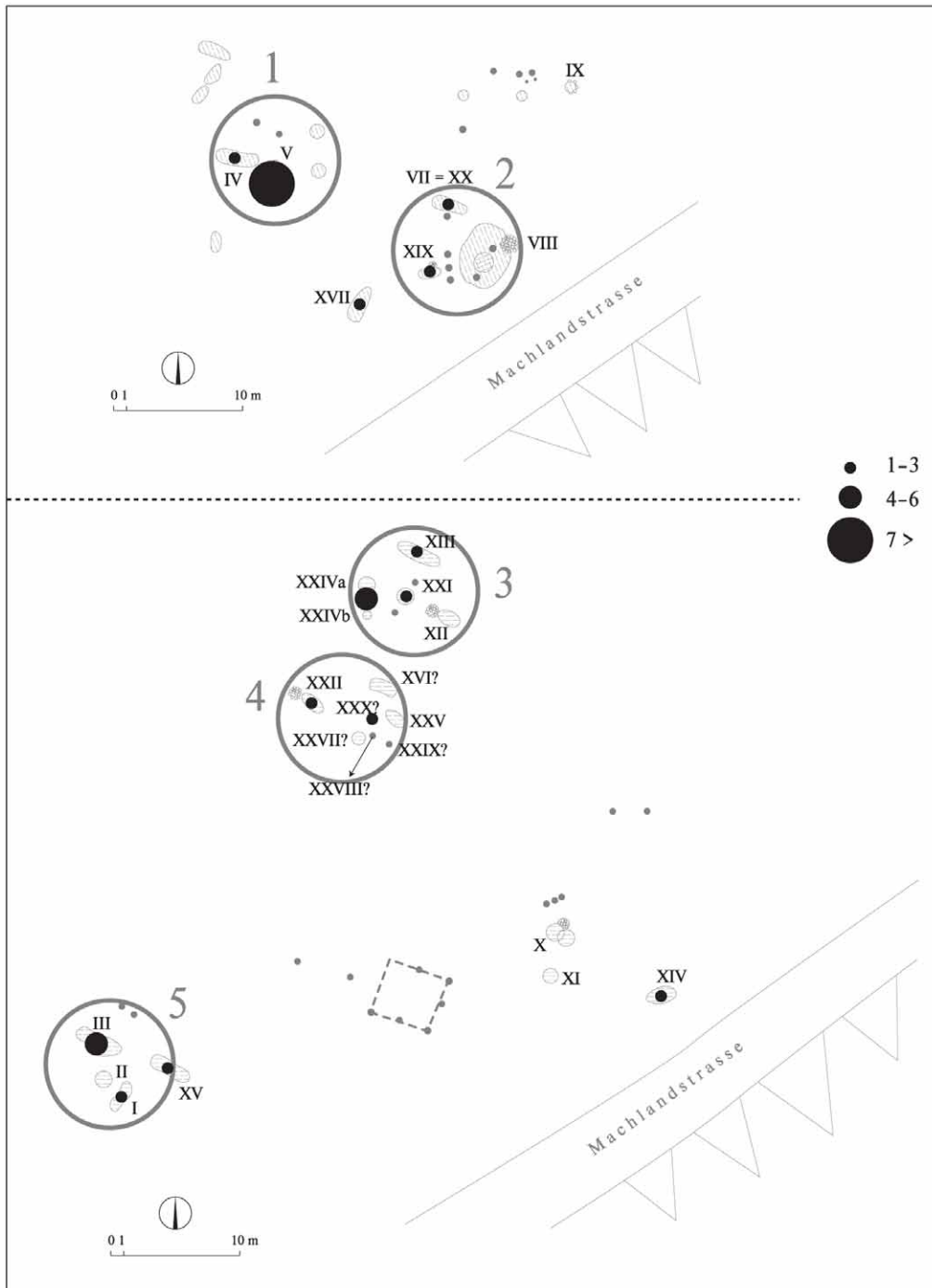
Slika 2. Lehen pri Mitterkirchnu, Zgornja Avstrija. Število določljivih ustij loncev v posamezni naselbinski jami.

Abb. 2. Lehen bei Mitterkirchen, Oberösterreich. Zahl der bestimmbaren Topfränder in einer Siedlungsgrube.

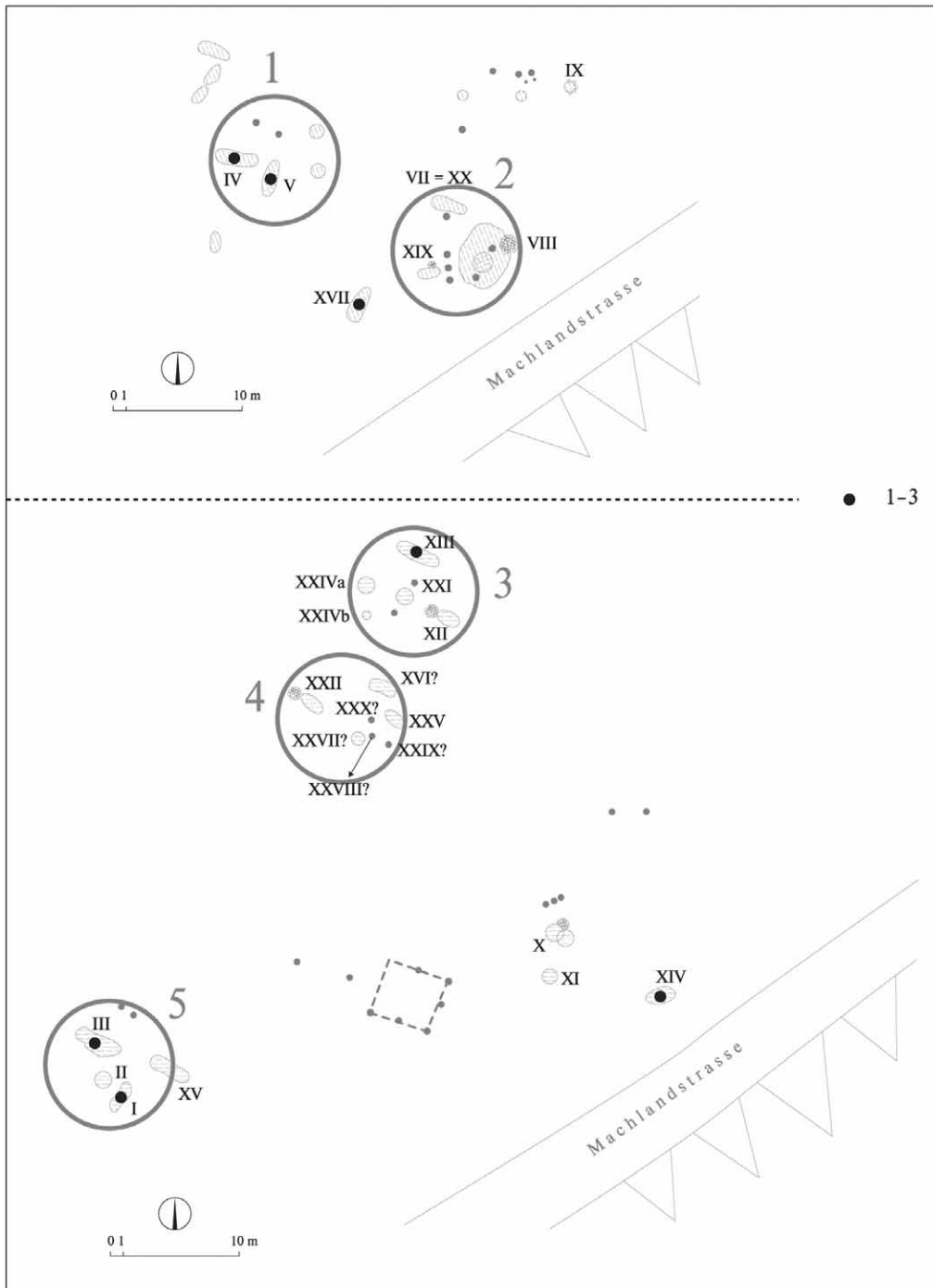
Slika 3. Lehen pri Mitterkirchnu, Zgornja Avstrija. Število ustij loncev skupine S1 v posamezni naselbinski jami.

Abb. 3. Lehen bei Mitterkirchen, Oberösterreich. Topfränderanzahl der Gruppe S1 in einer Siedlungsgrube.

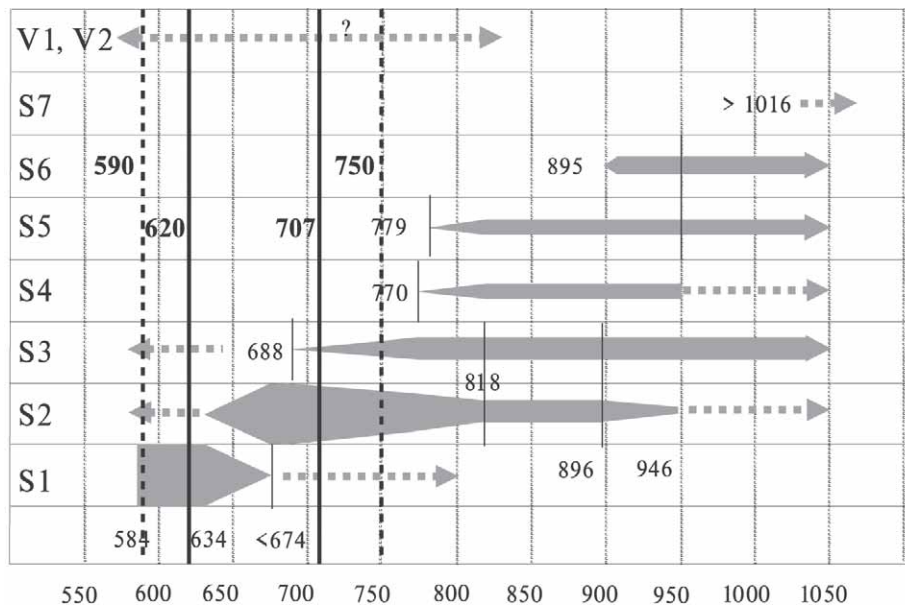
Slika 4. Lehen pri Mitterkirchnu, Zgornja Avstrija. Število ustij loncev skupine S2 v posamezni naselbinski jami.

Abb. 4. Lehen bei Mitterkirchen, Oberösterreich. Topfränderanzahl der Gruppe S2 in einer Siedlungsgrube.

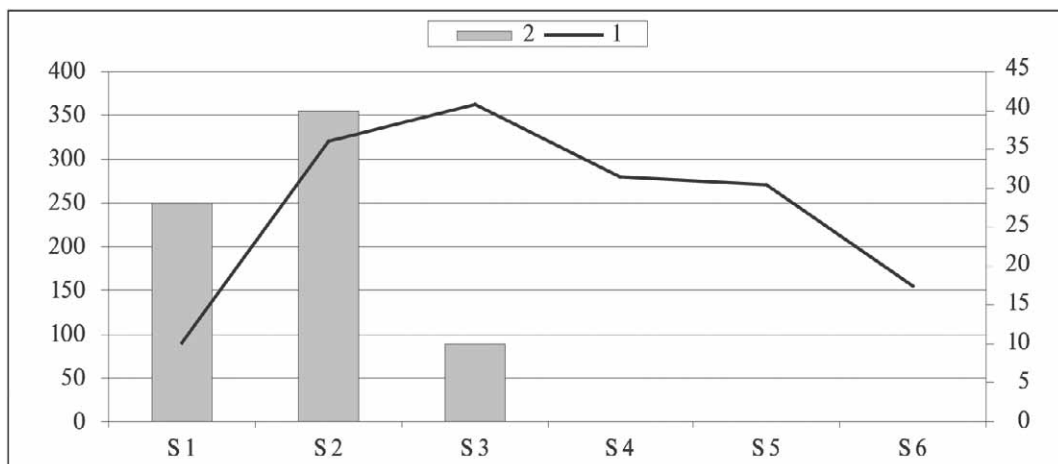
Slika 5. Lehen pri Mitterkirchnu, Zgornja Avstrija. Število ustij loncev skupine S3 v posamezni naselbinski jami.

Abb. 5. Lehen bei Mitterkirchen, Oberösterreich. Topfränderanzahl der Gruppe S3 in einer Siedlungsgrube.

Slika 6. Referenčna tabela skupin ustij in zgodnesrednjeveška naselbina Lehen.

Abb. 6. Referenztabelle der Topfrändergruppen und der frühmittelalterliche Siedlung Lehen.

Slika 7. Lehen pri Mitterkirchnu, Zgornja Avstrija. 1 – trajanje skupin ustij v referenčni tabeli, 2 – število ustij posamezne skupine na najdišču. Leva os – leta, desna os – število ustij.

Abb. 7. Lehen bei Mitterkirchen, Oberösterreich. 1 – Topfrändergruppen und ihre Zeitdauer in der Referenztabelle, 2 – Topfränderanzahl der einzelnen Gruppen auf der Fundstelle. Linke Achse – Jahre, rechte Achse – Topfränderanzahl.

njegovega začetka. Ustij skupine S3 ni na prostoru domačij 2 in 4, poleg tega je tudi sicer teh ustij daleč najmanj (slika 5). To jasno kaže, da gre za skupino, ki ne traja ves čas in se pojavi kot zadnja ter da tedaj domačiji 2 in 4 nista več obstajali.

Da se tudi skupina ustij S2 pojavi na najdišču pozneje kot ustja skupine S1, kažejo najmanj tri okolnosti. Prva je, da so v jami XV štiri ustja skupine S1 in samo eno skupine S2. Podobno so na prostoru domačije 2 štiri ustja skupine S1 in samo dve ustji skupine S2. Oboje govori o času, ko so prevladovala ustja S1. Samo domačije 1, 2 in 5 imajo odlomke ustij neokrašenih loncev skupine S1 (slika 8), medtem ko imajo odlomke ustij okrašenih loncev te iste skupine vse domačije razen 2 (slika 9). To kaže, da so ustja neokrašenih loncev starejša. Samo domačija 2 ima zgolj odlomke ustij neokrašenih loncev S1 in ob njih ustja skupine S2. Če bi predpostavili naslednje sosledje: neokrašeni lonci z ustji S1, okrašeni lonci z ustji S1, lonci z ustji S2, bi to pomenilo, da na domačiji 2 življenje za določen vmesni čas preneha. Verjetnejša je razlaga, da približno tedaj, ko se pojavijo okrašeni lonci skupine S2, začnejo izdelovati tudi okrašene lonce skupine S1, kar bi bila logična posledica prenosa lončarskih znanj (prim. PLETERSKI – BELAK 2002: 102–103). Lonci skupine S2 so narejeni z vlaškim lončarskim znanjem, okrašeni lonci skupine S1 pa so poskus prilagoditve slovanskega lončarskega znanja temu vlaškemu znanju. Iz povedanega sledi, da tako kot skupina S3 tudi skupina S2 na najdišču ni že od njegovega začetka. Tam so sprva samo ustja neokrašenih loncev skupine S1, temu sledi uvedba ustij skupine S2 in vzporedno tudi krašenje loncev skupine S1.

Skupini ustij S2 in S3 se torej pojavita šele po začetku naselbine, kar nam omogoča **izračun korelacijske formule časa in ustij**, seveda ob predpostavki, da so izpolnjeni vsi pogoji, ki jih izračun zahteva (PLETERSKI 2010: 162–164). Po podatkih vzhodnoalpske referenčne tabele zgodnjerednjeveških skupin ustij loncev se skupina S2 lahko začne okoli 630, skupina S3 pa okoli 688. To pomeni časovno razliko 58 let. Številčna razlika med skupinama S2 in S3 je 30 ustij. To pomeni, da se je med arheološke najdbe v 58 letih uvrstilo 30 ustij ali 0,517 na leto, kar je frekvenca pojavitve. Če z njo delimo število ustij posameznih skupin, potem nam račun pokaže, da je skupina S1 na najdišču trajala 54 let, skupina S2 77 let in skupina S3 19 let. To glede na začetek okoli 630 pomeni, da je skupina S2 trajala do okoli 707. In seveda je tudi skupina S3, glede na začetek okoli 688 trajala do okoli 707. To bi bil torej konec naselbine. Ker smo zgoraj ugotovili, da sta skupini S1 in S2, kar precej časa sočasni, potem moramo za konec skupine S1 iz referenčne tabele vzeti skrajni možni konec okoli 674. Ker skupina traja na najdišču 54 let, to pomeni, da bi se naselbina začela okoli 620.

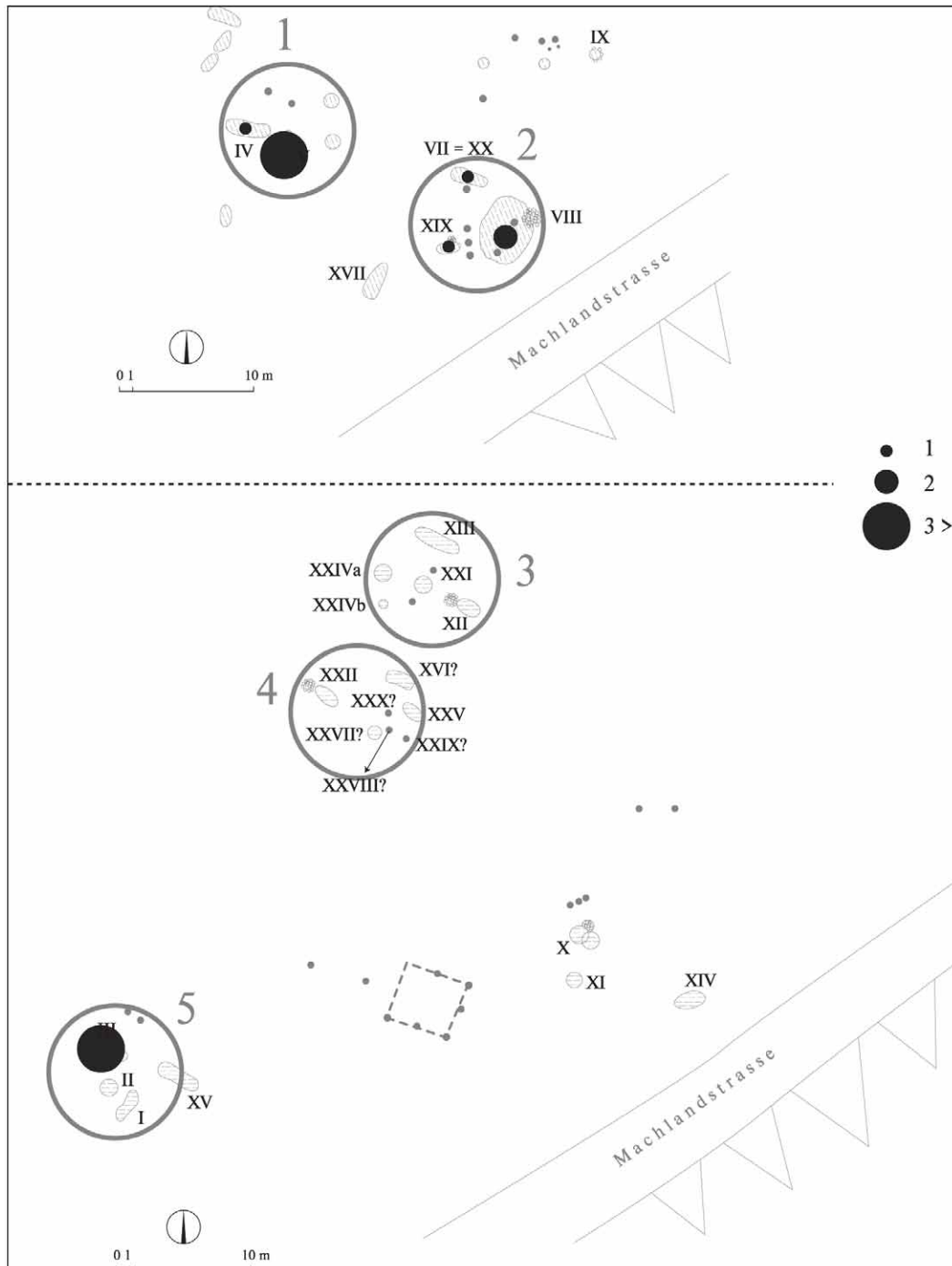
Ker pa gre vendarle za najdišče, ki že leži v »Barbariku«, čeprav ob samem bregu Donave, moramo dopustiti možnost, da se je skupina ustij S3 pojavila pozneje kot sicer južno od Donave. Kot skrajni možni začetek te skupine bomo povsem arbitrarno vzeli leto 720. V tem primeru je časovna razlika med začetkoma skupin S2 in S3 seveda večja – 90 let. Ob isti številčni razliki 30 ustij nam to da frekvenco pojavitve 0,333 ustja na leto. Ob taki frekvenci bi trajala skupina S1 na najdišču 84 let, skupina S2 120 let in skupina S3 30 let. Na enak način kot prej dobimo potem konec najdišča okoli 750, začetek pa okoli 590. To bi pomenilo najzgodnejši možni začetek naselbine in njen najpozejši možni konec (slika 6). Verjetnost tega popravka bomo preverili v nadaljevanju.

PREVERJANJE DATACIJE

V minulih letih so analizirali radioaktivni ogljik C14 dveh vzorcev oglja iz naselbine (informacija: Erik Szameit). Vendar rezultati še niso objavljeni. Ko bodo, bo možnost povsem neodvisne kontrole našega datiranja. Trenutno si bomo pomagali na dva načina. Prvi so predmeti, ki jih je mogoče ožje časovno datirati, drugi, ki tudi ni povsem zanesljiv, pa je primerjava s podatki pisnih virov.

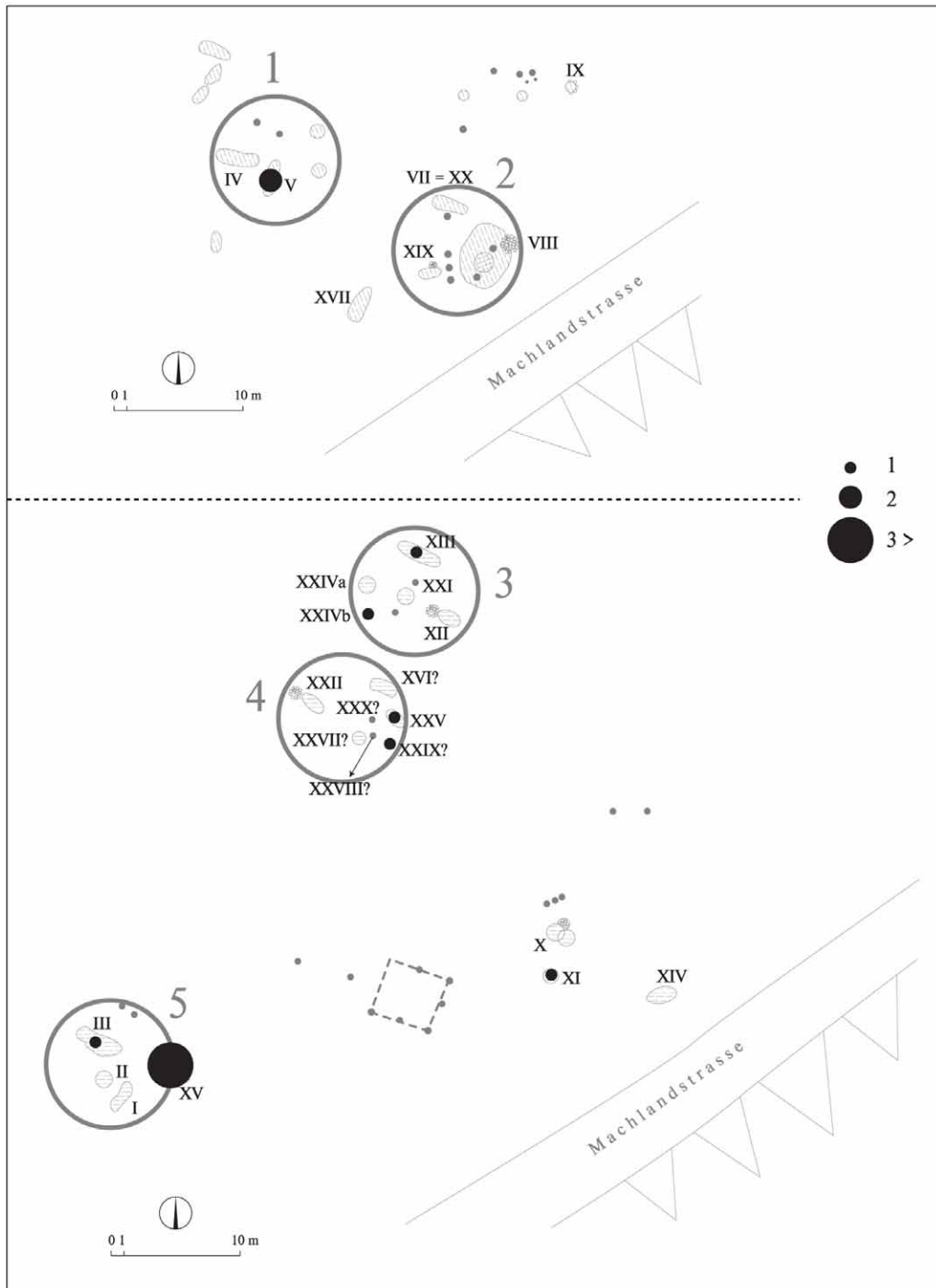
ŠČITASTI TRN SPONE TRODELNEGA PASNEGA SESTAVA (slika 10: a)

S širino 2,18 cm in ohranjeno dolžino 3,8 cm je trn na meji velikih spon, katerih glavno obdobje uporabe je med okoli 580 in okoli 620 (LOSERT – PLETERSKI 2003: 653, Beilage 2). Najden je bil v jami XVII, kjer je bila tudi sicer največja koncentracija odlomkov kovinskih pred-

Slika 8. Lehen pri Mitterkirchnu, Zgornja Avstrija. Število ustij loncev skupine S1 brez vidnega okrasa v posamezni naselbinski jami.

Abb. 8. Lehen bei Mitterkirchen, Oberösterreich. Topfränderanzahl der Gruppe S1 in einer Siedlungsgrube. Töpfe ohne erhaltene Verzierung.

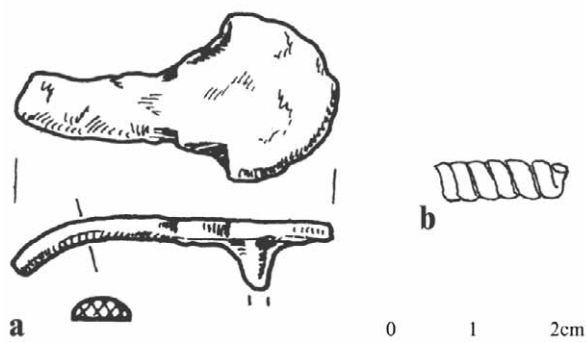
Slika 9. Lehen pri Mitterkirchnu, Zgornja Avstrija. Število ustij loncev skupine S1 v posamezni naselbinski jami. Lonci z okrasom.

Abb. 9. Lehen bei Mitterkirchen, Oberösterreich. Topfränderanzahl der Gruppe S1 in einer Siedlungsgrube. Töpfe mit Verzierung.

metov. Zelo verjetno gre za odpadne predmete, ki so bili namenjeni nadaljnji predelavi. Zato moramo kot čas, ko je trn prišel v jamo, postaviti v leta po 620. Jama leži osamljeno in je ne moremo pripisati nobeni od domačij posebej. Zato jo lahko vzporejamo samo s splošnim časom trajanja naselbine, ki pa ga odpadni trn dobro potrjuje.

VIBASTA STEKLENA JAGODA (slika 10: b)

Najdena je bila prav tako v jami XVII. Je iz neprosojnega stekla tirkizne barve. Vibasto oblikovane steklene jagode pridejo v prostoru severno od Alp v uporabo šele ob koncu 7. stoletja. Na grobišču Altenerding, ki se konča do okoli 690 jih ni. So pa že v grobu 80 grobišča Lauterhofen, ki je nastal med 690 in 730 (DANNHEIMER 1968: 77; PLETERSKI 2008: 64, Abb. 13). Kako dolgo so v uporabi v 8. st. trenutno še ne vemo. Jagoda v jami verjetno spada med najmlajše predmete in potrjuje obstoj naselbine še vsaj na začetku 8. stoletja.

Slika 10. Lehen pri Mitterkirchnu, Zgornja Avstrija. Jama XVII. a – železen trn sponse, b – steklena jagoda.

Abb. 10. Lehen bei Mitterkirchen, Oberösterreich. Grube XVII. a – eiserner Schnallendorn, b – Glasperle.

VITA HAIMHRAMMI

Eodem namque tempore inter gentem Hunorum et Bawariorum orta discordia est, ita ut circa Anisam fluvium urbes depopulatae ac loca penitus esse deserta viderentur (Arbeo Frisingensis, Vita Haimhrammi, rec. B, SS rer. Germ. 13, cap. 5, pag. 33, lin. 14 – eMGH).

»Kajti tedaj je izbruhnil spor med Huni in ljudstvom Bajuvarov, tako da so bila mesta in naselja okoli Aniže skoraj prazna in brez prebivalstva.«

Gre za dogodek (za prijateljsko opozorilo sem hvaležen Eriku Szameitu), ki naj bi odvrnil sv. Emmerama od njegovega namena, da opravi misijonsko potovanje v Avarijo. S Huni so seveda mišljeni prebivalci Avarije, katere meja je tedaj segala do Aniže. Dolgo časa so ta spor datirali v 7. st., nato se je pojavilo več argumentov, ki ga postavljajo v čas okoli 715 (povzetek diskusije in datacija v čas okoli 713/714: POHL 1988: 308 in op. 3 na str. 457, časovna preglednica na str. 500). Lehen leži 16 km vzhodno od Aniže in bi lahko bil eden od krajev, na katere se besedilo nanaša. To vojno pustošenje bi lahko bilo tisti vzrok, ki povroči opustelost naselbine. Če je ta povezava resnična, potem datacija konca v leto 707, ki smo jo izračunali po naši formuli samo za nekaj let odstopa od podatka pisnih virov, kar je v bistvu več kot odličen rezultat. Hkrati bi to pomenilo, da je bila naša previdnost pri dataciji začetka skupine ustij S3 odveč in da referenčna tabela v celoti velja tudi za Lehen.

KONČNA DATACIJA

Preverjanje je potrdilo našo datacijo s pomočjo korelacijske formule. Datacijo celo omogoča malenkostno izboljšati. Če kot začetek skupine S2 na najdišču vzamemo leto 630, za konec pa sedaj leto 715, potem se 40 ustij te skupine razdeli na 85 let, kar da frekvenco pojavitve 0,47 ustja na leto. Ob taki frekvenci bi skupina S1 trajala 60 let, kar bi začetek naselbine premaknilo v leto 614. Če pri tem arbitrarno upoštevamo možno odstopanje 8 let (= 715 – 707), lahko rečemo, da se naselbina zelo verjetno začne v času okoli 614 ± 8 in konča okoli 715 ± 8 .

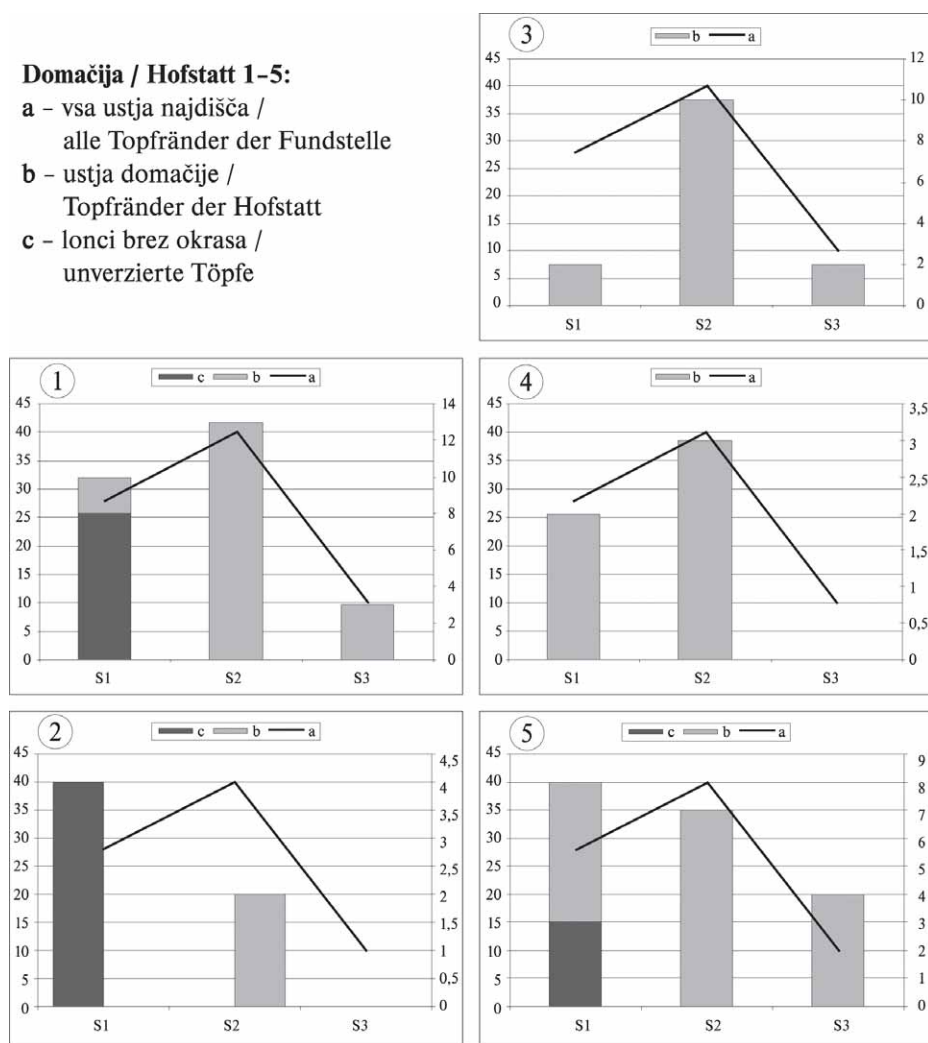
Sedaj ko vemo za trajanje naselbine, lahko vanj časovno umestimo tudi posamezne domačije (slika 11). Domačiji 1 smo določili 26 ustij, domačiji 2 6 ustij, domačiji 3 14 ustij, domačiji 4 5 ustij

Domačija / Hofstatt 1-5:

a – vsa ustja najdišča /
alle Topfränder der Fundstelle

b – ustja domačije /
Topfränder der Hofstatt

c – lonci brez okrasa /
unverzierte Töpfe

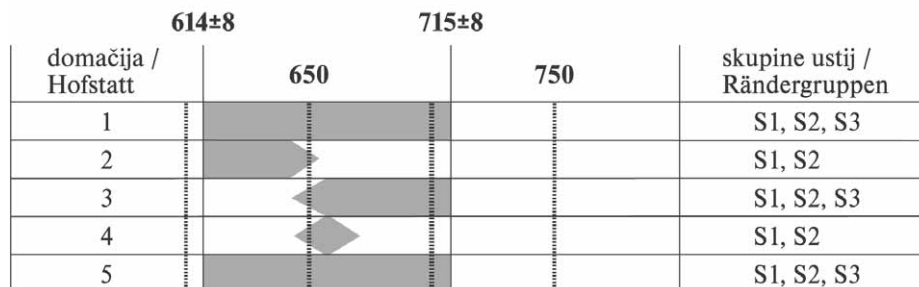

Slika 11. Lehen pri Mitterkirchenu, Zgornja Avstrija. Razmerje števila ustij posamezne domačije do števila ustij najdišča.

Abb. 11. Lehen bei Mitterkirchen, Oberösterreich. Verhältnis der Topfränderanzahl der einzelnen Hofstatt zur Topfränderanzahl der Fundstelle.

in domačiji 5 19 ustij. Razumljivo je, da večje število ustij pomeni tudi zanesljivejšo umestitev. Vendar se tudi pri majhnem številu ustij trenutno zdi rezultat povsem skladen z razvojem najdišča. **Domačija 1** ima vse skupine ustij, njihova številčna razmerja pa se s številčnimi razmerji celega najdišča dobro ujemajo. To bi pomenilo, da domačija traja ves čas trajanja najdišča. **Domačija 2** nima ustij skupine S3, skupina S1 pa številčno daleč presega ustja skupine S2. Ker nobeno ustje skupine S1 ne pripada okrašeni posodi, gre očitno za domačijo, ki je obljudena že na samem začetku najdišča, vendar preneha kmalu po pojavu skupine S2 in zanesljivo še preden se pojavi skupina S3. **Domačija 3** ima že ustja skupine S3 in zelo malo ustij skupine S1, ki pa vsa pripadajo okrašenim loncem. To govori za to, da je nastala šele tedaj, ko se je že pojavila skupina S2, in je nato trajala do konca naselbine. V **domačiji 4** ustja S2 prevladujejo nad ustji S1, ki vsa pripadajo okrašenim loncem. Ni ustij S3. To pomeni, da domačija ni obstajala od začetka naselbine dalje, vendar je prenehala kmalu po pojavu ustij skupine S2. **Domačija 5** ima dobro zastopana ustja vseh skupin. V skupini S1 so tako ustja neokrašenih kot tudi okrašenih loncev. To pomeni, da živi ves čas trajanja naselbine. Na prvi pogled preseneča od celotne naselbine obratno razmerje ustij skupin S1 in S2. Ker pa v skupini S1 močno prevladujejo ustja okrašenih loncev, nam to daje logično pojasnilo. V tej domačiji so okrašeni lonci z ustji S1 pač še dolgo časa uspešno konkurirali okrašenim loncem z ustji skupine S2.

V celoti (slika 12) se nakazuje manjša sprememba sredi 7. stoletja, ko se poveča gostota poselitve. Preglednica časovnih trakov posameznih domačij prav tako potrjuje datacijski razpon naselbine. Razmerje približnih dolžin časovnih trakov, kjer domačiji 1 in 5 trajata enako časa, domačija 3 več kot polovico trajanja naselbine, domačija 2 manj kot polovico, domačija 4 pa najkrajši čas, se namreč sklada s številom ustij po domačijah. Domačiji 1 (26 ustij) in 5 (19 ustij) imata daleč največ ustij. Sledi jima domačija 3 (14 ustij), nato domačija 2 (6 ustij), domačija 4 pa je s 5 ustji na zadnjem mestu.

Slika 12. Lehen pri Mitterkirchnu, Zgornja Avstrija. Domačije v času najdišča.

Abb. 12. Lehen bei Mitterkirchen, Oberösterreich. Bestehen der Hofstätten während der Zeitdauer der Fundstelle.

Najdišče Lehen zato potrjuje natančnost in uporabnost nove datacijske metode.

LITERATURA

- DANNHEIMER, H. 1968 – Lauterhofen im frühen Mittelalter. *Reihengräberfeld – Martinskirche – Königshof. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte* (Kallmünz/Opf.), 22/1968.
- eMGH – *Die elektronischen MONUMENTA GERMANIAE HISTORICA auf CD-ROM*. Lieferung 3 (2002), Brepols Publishers, Turnhout, 2002. (Arbeonis episcopi Frisingensis Vitae sanctorum Haimhrammi et Corbiniani. Recognovit Bruno Krusch, Hannover, 1920. Arbeo Frisingensis, Vita Haimhrammi. Recensio B, S. 26–99)
- LOSERT, H. – A. PLETERSKI 2003 – *Altenerding in Oberbayern. Struktur des frühmittelalterlichen Gräberfeldes und »Ethnogenese« der Bajuwaren*. Berlin–Bamberg–Ljubljana, 2003.
- PLETERSKI, A. 2008 – Lauterhofen. Strukturen des Gräberfeldes und chronologisches Verhältnis zu Altenerding. *SlovArch*, 56/2008: 61–80.
- PLETERSKI, A. 2010 – Zgodnjesrednjeveška naselbina na blejski Pristavi. Tafonomija, predmeti in čas. Frühmittelalterliche Siedlung Pristava in Bled. Taphonomie, Fundgegenstände und zeitliche Einordnung. *OpInstArSlov*, 19, 2010.
- PLETERSKI, A. – M. BELAK, 2002 – Lončenina z Gradu na Gorenjem Mokronogu in vprašanje prevzema lončarskih znanj. / Keramik vom Grad in Gorenji Mokronog und die Frage der Übernahme von Töpfereiwissen. – U: M. GUŠTIN (ur.). *Zgodnji Slovani. Zgodnjesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp. Die frühen Slawen. Frühmittelalterliche Keramik am Rand der Ostalpen*. Ljubljana, 2002: 98–103.
- POHL, W. 1988 – *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567–822 n. Chr.* München, 1988.
- TOVORNIK, V. 1984 – Erstfund einer frühmittelalterlichen Siedlung in Lehen bei Mitterkirchen, Pol. Bez. Perg, OÖ. *Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines*, 129/1984: 131–145.
- TOVORNIK, V. 1991 – Datierungskorrekturen der altslawischen Gräber- und Siedlungsfunde in Oberösterreich. *Zalai Muzeum*, 3/1991: 49–55.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE DATIERUNG DER FRÜHMITTELALTERLICHEN SIEDLUNG LEHEN BEI
MITTERKIRCHEN IN OBERÖSTERREICH ALS KONTROLLE EINER NEUEN
DATIERUNGSMETHODE MIT HILFE EINER REFERENZTABELLE UND EINER
KORRELATIONSFORMEL FÜR TOPFRÄNDER

Vor Kurzem wurde eine neue Datierungsmethode für die frühmittelalterliche Keramik im Ostalpenraum vorgestellt (PLETERSKI 2010: 233–248). Die Fundstelle Lehen bei Mitterkirchen (OÖ) bietet die Möglichkeit einer unabhängigen Überprüfung hinsichtlich der Eignung dieser Methode. In die Untersuchung wurden nur die Topfränder einbezogen. Die Daten stammen aus eigener Autopsie.

Zuerst wurde die geplante Berechnung auf ihre die Tauglichkeit hin überprüft. Für die Berechnung braucht man mindestens zwei Gruppen von Topfrändertypen, die während des Bestehens der Fundstelle (Siedlung) einerseits beginnen, aber auch gleichzeitig enden müssen. Es erhebt sich auch die Frage, ob in Lehen die Keramikentwicklung jener des Ostalpenraumes gleicht, da die Fundstelle schon am Nordufer der Donau im »Barbaricum« liegt. Die Analyse der Verbreitungskarten und Grafiken (Abb. 5, 8, 9, 11) zeigt, dass zu Siedlungsbeginn nur die unverzierten Töpfe der

Topfrändergruppe S1 vorkamen. Danach traten die verzierten Töpfe der Topfrändergruppe S2 auf, und quasi als Reaktion darauf folgten die verzierten Töpfe der Topfrändergruppe S1. Noch später erschienen die Töpfe der Topfrändergruppe S3. Diese Abfolge entspricht dem Verlauf der Keramikentwicklung im Ostalpenraum und erlaubt somit eine Berechnung nach der neuen Datierungsmethode.

Das Resultat ergibt einen Siedlungsbeginn um Jahr 620 sowie ein Ende der Siedlung um Jahr 707 (für die Formel siehe: PLETERSKI 2010: 242–244). Es wurde auch die Möglichkeit in Betracht gezogen, dass die Topfrändergruppe S3 erst um einiges später auftaucht. Als späteste Jahreszahl wurde arbiträr das Jahr 720 angenommen. Das verschiebt natürlich die Grenzzahlen auf die Jahre 590 (Beginn) und 750 (Ende).

In weiterer Folge wurden die Berechnungen einer unabhängigen Überprüfung unterzogen. Ein Schildorn einer dreiteiligen Gürtelgarnitur aus der Grube XVII (Abb. 10: a) spricht dafür, dass er nach 620 in die Grube gelangte, eine spiralenförmige Glasperle (Abb. 10: b) aus derselben Grube für eine Zeit nach 690. Die zwei Gegenstände bestätigen die beiden durchgeführten Berechnungen. Entscheidend ist der Vergleich mit den Schriftquellen (freundlicher Hinweis von Erik Szameit). Die *Vita Haimhrammi* (Arbeo Frisingensis, rec. B, SS rer. Germ. 13, cap. 5, pag. 33, lin. 14 – eMGH) erzählt über einen Streit zwischen Bajuwaren und »Hunnen« (doch Bewohner der Awaria), der eine verheerende Wirkung für die Siedlungen um Enns hatte. Das Ereignis wird um das Jahr 715 datiert (POHL 1988: 308 und Fußnote 3, S. 457). Zu den betroffenen Siedlungen könnte doch auch Lehen gehört haben. Falls diese Interpretation stimmt, dann ist die zweite Berechnung viel zu vorsichtig. Die erste weicht aber nur um acht Jahre vom Jahr 715 ab! Wenn wir also durch die Berechnungen annehmen dürfen, dass die Siedlung um 614 ± 8 Jahre begann und um 715 ± 8 Jahre endete, dann liegen die richtigen zeitlichen Eckpunkte des Siedlungsbestehens mit sehr hoher Wahrscheinlichkeit innerhalb dieser Zeitspannen.

Zuletzt wurden im Zuge der Untersuchung auch die Grubengruppen, die die Bereiche einzelner Hofstätten repräsentieren, zeitlich gegliedert (Abb. 11 und 12). Die Dauer ihres Bestehens stimmt im großen und ganzen mit der Topfränderanzahl überein. Je länger eine Hofstätte existierte, desto mehr Topfränder blieben erhalten.

Anhand der angeführten Fakten bestätigt die Siedlung Lehen die Eignung und Genauigkeit der neuen Datierungsmethode.

Rukopis primljen: 18. IX. 2010.
Rukopis prihvaćen: 20. IX. 2010.